

Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in v prevzgojnem domu Radeče leta 2010*

Franc Brinc**

Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani je leta 2010 izvedel že šesto zaporedno merjenje družbenega vzdušja (socialne klime) v zavodih za prestajanje kazni zapora in v Prevzgojnem domu Radeče (1980, 1985, 1995, 2000, 2005, 2010). Namen raziskave je bil ugotoviti družbeno vzdušje, kot ga doživljajo obsojenci in gojenci ter delavci v zaprtih, polodprtih ter odprtih zavodih in oddelkih. Leta 2010 je bilo prvič izmerjeno družbeno vzdušje v vseh 13 zavodih in oddelkih v Republiki Sloveniji, v katerih obsojenci prestajajo kazen zapora, in v Prevzgojnem domu Radeče, v katerem prestajajo mladoletniki vzgojni ukrep oddaje v prevzgojni dom.

Za merjenje družbenega vzdušja je bil uporabljen Moosov vprašalnik CIES Form C, ki je bil uporabljen že v prejšnjih merjenjih. Anketiranih je bilo 679 obsojencev in gojencev (92,13 odstotka vzorca) in 528 delavcev (95,65 odstotka vzorca). Statistična obdelava je bila opravljena s programom PASW – STATISTICS 18.

Raziskava je pokazala, da doživljajo obsojenci in delavci v odprtih oddelkih ugodnejše vzdušje kot v polodprtih in zaprtih zavodih in oddelkih. Obsojenci so dosegli nizke vrednosti pri sestavinah, ki odražajo rehabilitacijsko usmeritev zavodov (odprtost izražanja, reševanje osebnih problemov, avtonomija, pomoč), in visoke vrednosti pri sestavini nadzora, kar pomeni, da doživljajo zavode kot pretežno nadzorstveno usmerjene brez rehabilitacijskih prizadevanj. Delavci zaprtih, polodprtih in odprtih zavodov so podobno usmerjeni pretežno k vzdrževanju reda in k nadzoru nad obsojenci ter gojenci. Od leta 2005 do leta 2010 se je v vseh zavodih poslabšalo družbeno vzdušje po stališčih delavcev ter obsojencev in gojencev, zmanjšala se je rehabilitacijska usmeritev in povečala usmeritev v vzdrževanje reda in nadzor nad obsojenci, kar kaže, da je postal nadzor zaradi varnosti osnovna skrb pri izvrševanju zaporne kazni in vzgojnega ukrepa oddaje v prevzgojni dom. Rehabilitacijsko usmeritev zavodov zavirajo visok nadzor, nizka avtonomija, nizko reševanje osebnih problemov ter nizka odprtost izražanja. Potrebno bo dopolnilno strokovno usposabljanje delavcev za delo s težavnimi in nevarnimi obsojenci in gojenci z namenom spreminjanja stališč delavcev in povečanja motivacije za delo. Usposabljanje delavcev mora biti povezano z načrtnim spreminjanjem zaporskega režima ter strukture in organizacije zaprtih, polodprtih in odprtih zavodov ter prilagojeno dolgoročni kaznovalni in penitenciarni politiki. Posebno pozornost je treba nameniti merilom za razporejanje obsojencev v zavode in njihovo premeščanje ter pri tem uporabljati teoretično penološko znanje, saj ni dopustno oblikovanje teh meril pretežno ali izključno na podlagi domnev in zasledovanja praktičnih ciljev.

Ključne besede: izvrševanje kazenskih sankcij, kazenski zavodi, obsojenci, osebje, družbena klima, merjenje, raziskava, Slovenija

UDC: 316.4 : 343.81 (497.4)

1 Teoretične osnove družbenega vzdušja

Družbeno vzdušje (socialna klima) je skupnost organizacijskih značilnosti in pogojev, v katerih živijo in delajo delavci in obsojenci v zavodu. Celovita socialna klima je skupnost vtisov, ki jih imajo delavci in obsojenci o organizaciji življenja v za-

vodu, izkušnjem o pogojih življenja in dela v zavodu ter o odnosih med delavci in obsojenci. Celovita zavodska klima je vsota povprečnega doživljanja klime vseh posameznih delavcev in obsojencev v zavodu. Razlike v ugotovljeni socialni klimi, kot jo doživljajo delavci in obsojenci, so lahko posledica dejanskih

* Članek je povzet po raziskavi »Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in v Prevzgojnem domu Radeče leta 2010«, ki jo je izvedel Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani. Naročnik in financer raziskave je Ministrstvo za pravosodje RS – Uprava republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij. Vodja raziskave je bil izr. prof. dr. Dragan Petrovec, operativni del

raziskave in statistično obdelavo pa je opravil upokojeni raziskovalec Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani izr. prof. dr. Franc Brinc. Raziskava pomeni že šesto zaporedno merjenje družbenega vzdušja v zavodih za prestajanje kazni zapora in v Prevzgojnem domu Radeče (1980, 1985, 1995, 2000, 2005, 2010).

** Franc Brinc, univ. dipl. pravnik, doktor pravnih znanosti, upokojeni raziskovalec Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

razlik med zavodi ali pa le različnega individualnega doživljanja družbenega vzdušja vseh delavcev in obsojencev v različnih zavodih (Wright, 1995: 258). Družbeno vzdušje se na subjektivnem področju odraža v zavesti vsakega delavca in obsojenca kot spoznavna (kognitivna) in čustvena (emocionalna) sestavina stališč vseh delavcev in obsojencev o življenju v zavodu (Toch, 1978: 21). Socialna klima poleg objektivnih dejavnikov vključuje tudi subjektivne psihološke dejavnike, ki vplivajo na obsojenčevo oziroma delavčevo doživljanje klime. Ker je ugotovljena (izmerjena) socialna klima (na določen datum) seštevek individualnih percepcij vseh posameznih delavcev in obsojencev, se lahko spremeni ob naknadni zamenjavi večine obsojencev ali delavcev brez dejanskih sprememb v organizaciji in režimu zavoda (Wright, Boudouris, 1982: 273). Individualno doživljanje socialne klime je rezultat socialnih interakcij med samimi delavci, med delavci in obsojenci ter med samimi obsojenci. Obsojenci ocenjujejo klimo pretežno po količini in kakovosti zavodskih programov ter stikov z delavci zavoda (komunikacije), hkrati pa sami vplivajo na klimo s svojim sodelovanjem pri izvajanju programov. Od sodelovanja med delavci in obsojenci je odvisno življenje v zavodu (Fleisher, 2010: 3). Socialna klima je dinamični dejavnik, saj delavci in obsojenci klimo po eni strani ustvarjajo, po drugi strani pa je njihovo vedenje rezultat že ustvarjene klime. V neugodni klimi se slabo počutijo delavci in obsojenci, medtem ko ugodna klima prispeva k boljšim odnosom pri izvajanju dejavnosti in nalog. Ugotovljeno družbeno vzdušje omogoča vpogled v odnose med delavci in obsojenci ter s tem pokaže, kaj je treba spremeniti za izboljšanje klime (Camp, Saylor, 1997: 739).¹ Zato je pri vodenju in organizaciji zavodov treba upoštevati tesno povezanost med vedenjem obsojencev in delavcev ter psihološkim in fizičnim okoljem, v katerem skupaj živijo in delajo. V zavodu vsak delavec ustvarja družbeno, delovno in terapevtsko vzdušje in vsak delavec je povratno pod vplivom prevladujočega družbenega vzdušja. Čim ugodnejše je družbeno vzdušje, ugodnejši so pogoji za delo zavoda in lažje je pričakovati tudi rehabilitacijske uspehe pri obravnavanju obsojencev. Boljši uspehi pa povratno prispevajo k boljšemu vzdušju (Moos, Social climate scales..., 2010: 3).² Za socialno klimo so

pomembni odnosi med delavci in obsojenci, način odločanja in stil vodenja zavoda, prevladujoče osebnostne lastnosti delavcev in obsojencev ter njihova stališča (Bojanović, 1987: 68). Odnosi med delavci in obsojenci odločilno vplivajo na celovito družbeno vzdušje in počutje delavcev in obsojencev, saj je zavod za prestajanje kazni zapora celovit socialni sistem, v katerem delavci in obsojenci v medsebojni interakciji uresničujejo svoje (socialne) vloge v zelo omejenih psiholoških in fizičnih pogojih življenja. Bistvo prestajanja zaporne kazni so številna in različna prikrajšanja (deprivacije) obsojencev (odvzem prostosti, avtonomije, heteroseksualnih stikov, prikrajšanje za materialne dobrine in usluge ter za občutek varnosti).

Vedenje delavcev in obsojencev v zavodu za prestajanje kazni zapora je pogojeno z njihovimi osebnostnimi psihološkimi in socialnimi značilnostmi pa tudi s fizičnim okoljem zavoda. Socialna psihologija poudarja pomemben vpliv fizičnega, psihološkega, socialnega in kulturnega okolja na človekovo vedenje, saj se človek v različnem okolju različno vede. Zato je mogoče z načrtnim spreminjanjem okolja spreminjati tudi človekovo vedenje (Moos, Differential effects ..., 1968: 72). Ker je človek tesno povezan s stvarmi in ljudmi v svojem okolju, je treba za razumevanje njegovega vedenja poznati okolje, v katerem živi, in ljudi, s katerimi živi. Ker ljudje različno doživljajo okolje, se tudi vedejo različno. Doživljanje okolja in vedenje sta odvisni od človekovega subjektivnega preoblikovanja določenega stvarnega okolja v lastno psihološko okolje, zato je različno vedenje posledica različnega individualnega doživljanja okolja (Trstenjak, 1984: 28). Človek nenehno presoja, koliko okolje zadovoljuje njegove psihološke, materialne in družbene potrebe, in tem spoznanjem prilagaja svoje prosocialno, antisocialno ali kriminalno vedenje.

Penologija se je dolgo časa ukvarjala samo z obsojenci v zavodih, danes pa se usmerja tudi na delavce in njihove osebnostne značilnosti in težave pri delu. Poklicna vloga penoloških delavcev je polna stresov, nanje delujejo notranji (situacijski) stresorji, ki izvirajo iz zaporskega okolja, in zunanji stresorji, ki so posledica zunanjih pritiskov na zavod. Največji izvor stresov delavcev so njihovi odnosi z obsojenci. Delavci doživljajo stresse zaradi nenehne fizične ogroženosti od obsojencev, sovražnega odnosa obsojencev do njih ter psihološko in fizično neprijetnega delovnega okolja. Pomemben izvor stresov delavcev so tudi hierarhična vojaška organizacija zavoda, rutinsko delo, odnosi nadrejenosti in podrejenosti, neurejeni odnosi med delavci in nadzornimi organi ter negativen odnos javnosti do zavodov. Ljudje se razlikujejo po svoji odpornosti proti stresu in načinih spopadanja z njimi. Vsak človek ima določen prag odpornosti proti stresu, in ko je ta prag presežen, se telesno in psihološko ravnotežje poruši in človek začne kazati neprilagojeno vedenje (Grossi, Berg, 1991: 80). Zaradi doživljanja stresov so delavci bolj kaznovalno usmerjeni, kot bi bilo nujno glede na »družbeno nevarnost« obso-

¹ Zvezni urad ZDA za zapore (Federal Bureau of Prisons) vsako leto meri zadovoljstvo in socialno klimo delavcev zvezne korekcijske uprave z vprašalnikom Work Environment Constructs; vprašalnik vsebuje 49 vprašanj, ki merijo 10 podskal socialne klime. Saylor, Gilman, Camp, 1996: 45.

² Ko je bil v ZDA odprt nov zvezni zapor Pekin, je Zvezni urad za zapore meril socialno klimo od prihoda v zapor prvih delavcev in obsojencev. Namen merjenja klime je bil ugotoviti dejavnike, ki določajo klimo in vplivajo na spremembo klime. Prvič je bila merjena socialna klima, ko je bilo v zavodu 100 obsojencev, nazadnje pa, ko jih je bilo 1118. Večkratno merjenje je pokazalo, da se je vsak teden spreminjala klima, kakor so prihajali v zavod novi delavci in obsojenci. Osnovna ugotovitev je bila, da se je hkrati s povečevanjem števila obsojencev povečeval tudi nadzor nad njimi. Fleisher, 2010: 4.

jencev ali nadzorstveni režim zavoda. Zaradi lastnih stresov delavci niso sposobni ustvarjati pozitivnih odnosov z obsojenci in z drugimi delavci. Stresi povzročajo pri delavcih neugodne telesne, duševne, družinske in družbene posledice. Več stresa doživljajo mlajši in po položaju nižji delavci, delavci z nižjo izobrazbo, delavci v začetku službe, ženske v primerjavi z moškimi ter delavci zaprtih zavodov. Posledica stresa je malomarno opravljanje dela, nezadovoljstvo z delom in želja po zamenjavi službe. Zato je treba pri vseh penoloških delavcih razvijati sposobnost za razumevanje narave stresov, za njihovo premagovanje in odpravljanje posledic stresov z individualnimi in skupinski programi treninga (Stalgaitis et al., 1982: 38). Neugodno počutje delavcev povzroča številne probleme v delovanju zavodov. Penološki delavci, ki so slabo pripravljene za opravljanje svojega poklica, s svojim delom povzročajo škodo poklicu in obsojencem. Mnogi delavci tudi zapustijo penološko delo. Čeprav je penološki poklic le eden v množici poklicev, je odločanje zanj in njegovo opravljanje lahko usodno tako za same delavce kot tudi za obsojence, s katerimi se ukvarjajo. Usposobljeni delavci ustvarjajo manj problemov in probleme lažje rešujejo (Williamson, 1990: 11).

Vse dogajanje z obsojenci v zavodu sestavlja zavodski režim, ki se razlikuje med zavodi in med različnimi oddelki znotraj istega zavoda. Režim zavoda je rezultat (formalnih) predpisov in nenapisanih (neformalnih) pravil, s katerimi zavod uresničuje svojo zamisel o ravnanju z obsojenci med izvrševanjem zaporne kazni. Režim poleg zapisanih pravil zajema tudi odnose med delavci in obsojenci, ki spodbujajo ali zavirajo kaznovalno ali rehabilitacijsko usmeritev zavoda pri obravnavanju obsojencev. Osnovna sestavina vsakega družbenega vzdušja je nadzor nad obsojenci. Preveč v nadzorstvo usmerjen zavod ustvarja vzdušje nezaupanja, napadnosti, sovražnosti, maščevalnosti in želje po prikrivanju resničnega vedenja, čustev in stališč. Če je v zavodu potrebno veliko nadzora, zastraševanja in disciplinskega kaznovanja, je to znak neugodnega družbenega vzdušja. Rehabilitacijo obsojencev podpirajo demokratični režim, odprtost izražanja, angažiranost in aktivnost delavcev in obsojencev, neformalni medosebni stiki, spoštovanje osebnega dostojanstva obsojencev, delitev odgovornosti, skupno sprejemanje odločitev, medsebojno zaupanje in skupno reševanje nastalih problemov (Menard, Leblanc, 1978: 8). Za penološko prakso je z družbenega vidika odločilno vprašanje, kakšna socialna klima povečuje rehabilitacijski učinek zaporskih programov in zmanjšuje povratništvo obsojencev. Danes v penološki teoriji ne velja več »nič ne deluje« (»nothing works«), ampak se namesto tega išče odgovor na vprašanje, »kaj bolje deluje« (»what works best«), in iščejo se »načela in pogoji za učinkovito rehabilitacijo«. Temeljno družbeno vprašanje je, kako napraviti zapor »bolj rehabilitacijski« v praktičnem penološkem pomenu zaradi zmanjšanja sedanje zaporske in prihod-

nje družbene nevarnosti obsojencev (socialna in kriminalna prognoza). Dosedanje raziskave dokazujejo, da je obsojenčev doživljanje zapora (socialne klime) pomemben dejavnik pri napovedi prihodnjega (pozitivnega ali negativnega) učinka prestajanja kazni, zato je mogoče iz ugotovljenih razlik v družbeni klimi različnih zavodov sklepati tudi o različnih možnih rehabilitacijskih učinkih različnih zavodov (Howells, 2000: 6). Ker je učinek tretmana v odločilni meri odvisen od »terapevtsko« ali »antiterapevtsko« pretežno usmerjenega družbenega vzdušja, mora vsak terapevt pri svojem delu upoštevati tudi družbeno vzdušje, v katerem dela, saj je ugodno družbeno vzdušje pogoj za rehabilitacijski uspeh prestajanja zaporne kazni. Zavod (zapor) ni hiša; ustvarijo ga ljudje, ki v hiši živijo in delajo. Zato je družbeno vzdušje pomemben dejavnik, ki oblikuje in usmerja življenje delavcev in obsojencev. Vpliv zavodskega okolja, ki se kaže v obliki družbenega vzdušja, je pomemben za življenje obsojencev v zavodu, pušča pa tudi dolgoročne sledove v njihovem življenju in vedenju po odpustu (Wright, 1985: 257). Prve raziskave socialne klime v 16 kazenskih zavodih Anglije so pokazale, da dosegajo zavodi z različnim družbenim vzdušjem različne končne učinke na obsojence (Jones, 1977: 40). Če so znani učinki določenega ugodnega ali neugodnega družbenega vzdušja na obsojence, zavod lahko načrtno ustvarja želeno vzdušje in s tem usmerja vedenje obsojencev zaradi doseganja želenih končnih učinkov zaporne kazni (socialna rehabilitacija in reintegracija ter preprečevanje povratništva). V organizaciji zavodskega režima in izvajanju tretmanskih programov je mogoče spreminjati devet različnih sestavin in tri osnovne usmeritve družbenega vzdušja ter s tem načrtno spreminjati tudi sedanje (zaporsko) in prihodnje (družbeno) vedenje obsojencev.

Družbeno vzdušje v zavodu odraža osnovno življenjsko filozofijo vodje in vodilnih delavcev zavoda, čeprav so pomembne tudi njihova strokovnost in osebnostne lastnosti. Način vodenja zavoda je pomemben za delavce in obsojence, saj je od vodje in vodilnih delavcev zavoda odvisna stopnja demokratičnosti in humanizacije odnosov med delavci in obsojenci v zavodu (Shalast idr., 2008: 52). Vodilni delavci odločajo o namenih izvrševanja zaporne kazni, o metodah za doseganje teh namenov ter o oblikovanju in izvajanju programov. Ugodnejše družbeno vzdušje je odraz ustrežnejšega vodenja in boljše organizacije dela in življenja v zavodu. Vodja zavoda mora ustvariti ravnotežje med kaznovalno, nadzorstveno, onespособitveno, zastraševalno in rehabilitacijsko vlogo zavoda. Kako se bo izvrševala zaporna kazen, je bolj kot od zakonodaje in politike odvisno od oseb, ki vodijo državno službo za izvrševanje kazenskih sankcij in zavode za izvrševanje zaporne kazni.

Na pomen delavcev pri izvrševanju kazenskih sankcij je leta 1997 opozoril Svet Evrope z izdajo Priporočila št. (97)

12 o delavcih na področju izvrševanja kazenskih sankcij (Recommendation No. (97)12 on staff concerned with implementation ...). V prvem dodatku priporočila so navedena Načela za izbor, usposabljanje in delovne pogoje delavcev na področju izvrševanja kazenskih sankcij (Principles for the recruitment, selection, training ...), v drugem dodatku pa so zajeta Evropska etična načela za delavce na področju izvrševanja kazenskih sankcij (European guidelines for staff concerned ...). V obeh aktih je poudarjena potreba po zadostnem številu delavcev na področju izvrševanja kazenskih sankcij, ki morajo imeti ustrezne osebnostne in značajske lastnosti kot tudi potrebno poklicno usposobljenost. Vsi delavci si morajo prizadevati za ustvarjanje telesno in duševno zdravega okolja za delavce in obsojence. Temeljne etične zahteve za delo delavcev so spoštovanje osebnosti obsojencev v skladu z državnimi in mednarodnimi akti; uveljavljanje namenov kazenskih ukrepov v skladu s sprejeto državno politiko; obveznost delavcev, da se vzdržijo vsakega nasilja nad zaprtimi osebami; ter upoštevanje prepovedi diskriminacije pri obravnavanju zaprtih oseb.³

2 Raziskava družbenega vzdušja v zavodih za prestajanje kazni zapora in Prevezgojnem domu Radeče

2.1 Namen, cilj, predmet in metodologija raziskave

Raziskava družbenega vzdušja leta 2010 predstavlja že šesto zaporedno merjenje družbenega vzdušja v zavodih za prestajanje kazni zapora in Prevezgojnem domu Radeče (1980, 1985, 1995, 2000, 2005, 2010). Namen raziskave je ugotoviti družbeno vzdušje, kot so ga doživljali obsojenci/gojenci in delavci leta 2010, in rezultate primerjati z rezultati vzdušja iz leta 2005. Raziskava naj bi omogočila Upravi Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij vpogled v sedanje dogajanje v zavodih za prestajanje kazni zapora in v Prevezgojnem domu Radeče ter pokazala razlike med zaprtimi, polodprtimi in odprtimi zavodi in oddelki. Rezultati raziskave lahko koristijo tudi zavodom in oddelkom pri sprejemanju načrtov za prihodnje spreminjanje vzdušja.

Leta 2010 so bili poleg večjih zavodov in oddelkov, ki so bili zajeti že v prejšnjih raziskavah družbenega vzdušja (Celje, Dob, Ig – ženske, Ig – moški, Koper, Ljubljana,

Maribor, Radeče, Rogoza, Slovenska vas), prvič zajeti tudi vsi manjši oddelki za prestajanje kazni zapora (Nova Gorica, Novo mesto, Murska Sobota, Puščava). Tako je bilo leta 2010 prvič v 30-letnem merjenju družbenega vzdušja zajetih v raziskavo vseh 13 zavodov/oddelkov za prestajanje kazni zapora in Prevezgojni dom Radeče, v katerem mladoletniki prestajajo vzgojni ukrep oddaje v prevzgojni dom. Tako je bilo zajetih vseh 14 zavodov, ki jih upravlja Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij in v katerih obsojenci prestajajo kazni zapora ter gojenci vzgojni ukrep oddaje v prevzgojni dom.

V raziskavi je bil uporabljen Moosov vprašalnik CIES Form C, ki ga je leta 1977 za raziskovanje družbenega vzdušja v Angliji uporabil Howard Jones (Jones idr., 1977: 24. Open prisons) in ga je za raziskavo družbenega vzdušja leta 1980 iz angleščine v slovenski in srbohrvaški jezik prevedel dr. Franc Brinc. Ta vprašalnik je bil uporabljen v vseh dosedanjih šestih merjenjih družbenega vzdušja.

Leta 1968 sta Moos in Houts razvila prvi vprašalnik za merjenje psihološkega vzdušja pri bolnikih psihiatričnih bolnišnic (WARD Atmosfere Scale), kasneje pa sta vprašalnik priredila za merjenje vzdušja v kazenskih zavodih. Izhodišče Moosovega vprašalnika je spoznanje, da je vedenje rezultat individualnega doživljanja (percepcije) okolja (situacije), saj pritiski neposrednega človekovega okolja (»environmental press«) vplivajo na njegovo vedenje. Zato daje Moosov vprašalnik pomembne podatke za ocenjevanje vzgojnih in kazenskih zavodov, omogoča primerjavo različnih tipov tretmana, pokaže stopnjo soglasja v doživljanju klime med obsojenci in delavci ter opozarja, kaj bi bilo treba v zavodskem programu spremeniti (Moos, Community Oriented ..., 2010: 2).

Moosov vprašalnik vsebuje 86 vprašanj, ki zajemajo devet temeljnih sestavin ter odkrivajo in merijo tri različne razsežnosti enotnega družbenega vzdušja.

I. Odnosi med delavci in obsojenci ter med obsojenci (Relationship dimension): ta razsežnost pokaže, kako se obsojenci vključujejo v zavodsko življenje, koliko jim pomagajo delavci in jih podpirajo v njihovih prizadevanjih in koliko si obsojenci sami med seboj pomagajo ter drug drugega podpirajo. Ta razsežnost vključuje tri sestavine družbenega vzdušja:

1. angažiranost – vključenost (ANG): ta sestavina pokaže, koliko so delavci in obsojenci dejavni pri izvajanju programa, koliko sodelujejo med seboj, ali storijo obsojenci kaj na lastno pobudo in koliko razvijajo ponos in skupnostni duh v izvajanju programa;

2. pomoč (POM): ta sestavina pokaže, koliko delavci pomagajo obsojencem;

³ Ministrstvo za pravosodje Nizozemske je leta 1995 izdalo Standarde za delo v zaporih (International handbook on good prison practice). Gre za mednarodni priročnik za obravnavanje zapornikov, saj je pri njegovi sestavi sodelovalo 100 vladnih in nevladnih strokovnjakov iz 25 evropskih držav.

3. odprtost izražanja (OIZ): ta sestavina meri stopnjo, do katere zavod spodbuja obsojence k odprtosti v izražanju čustev (vključno z jezo).

II. Tretmanska usmerjenost programov zavoda (Treatment programme variables): ta razsežnost meri temeljno programsko usmeritev zavoda in pokaže, koliko zavod podpira rehabilitacijsko usmeritev. Ta razsežnost vključuje tri sestavine vzdušja:

4. avtonomija (AVT): ta sestavina meri stopnjo, do katere delavci spodbujajo obsojence k samostojnemu odločanju ter pri načrtovanju in vodenju dejavnosti v zavodu;

5. reševanje osebnih problemov (ROP): ta sestavina meri stopnjo, do katere delavci obsojence spodbujajo, da se soočijo s svojimi osebnimi problemi, in jim jih pomagajo reševati;

6. praktična usmerjenost v reševanje življenjskih vprašanj (PUS): ta sestavina meri stopnjo, do katere delavci spodbujajo obsojence v pripravah na življenje po odpustu iz zavoda.

III. Vzdrževanje reda in discipline v zavodu (System maintenance variables): ta razsežnost kaže način, s katerim se vzdržuje režim zavoda. Ta razsežnost vključuje tri sestavine:

7. red in organizacija (ROR): ta sestavina meri stopnjo reda in organizacije v izvajanju programa obravnavanja obsojencev;

8. jasnost programa (JAS): ta sestavina meri jasnost pravil in postopkov za izvajanje programa;

9. nadzorstvo delavcev nad obsojenci (NAD): ta sestavina meri stopnjo nadzora nad obsojenci, način oblikovanja pravil za vedenje obsojencev ter načrtovanje in razporejanje različnih dejavnosti obsojencev (Moos, Social climate scales, 2010: 5).

2.2 Število anketiranih delavcev, obsojencev in gojencev

Anketiranje delavcev in obsojencev/gojencev je bilo izvedeno med 8. novembrom in 7. decembrom 2010.

V času anketiranja je bilo v 13 zavodih/oddelkih in v Prevzgojnem domu Radeče 923 obsojencev/gojencev, od katerih jih je 737 izpolnjevalo pogoje za vključitev v vzorec raziskave, od teh pa je vprašalnike izpolnilo 679 obsojencev/gojencev. Od delavcev je na dan anketiranja izpolnjevalo pogoje za vključitev v vzorec 577 delavcev, ob upoštevanju opravičeno odsotnih delavcev je ostalo za anketiranje 552 delavcev, od katerih jih je izpolnilo vprašalnike 528 (142 strokovnih in vodilnih delavcev, 91 inštruktorjev/učiteljev in 295 pravosodnih policistov). Skupno je vprašalnike izpolnilo 679 obsojencev (92,13 odstotka izbranega vzorca) in 528 delavcev (95,65 odstotka izbranega vzorca).

Izbor vzorca ter anketiranje delavcev in obsojencev in statistično obdelavo s programom PASW –STATISTICS 18 je opravil Franc Brinc.

3 Rezultati merjenja družbenega vzdušja v zavodih/oddelkih za prestajanje kazni zapora in Prevzgojnem domu Radeče leta 2010

3.1 Družbeno vzdušje v zavodih/oddelkih za prestajanje kazni zapora in Prevzgojnem domu Radeče – DOŽIVLJANJE OBSOJENCEV/GOJENCEV

Uporabljene kratice

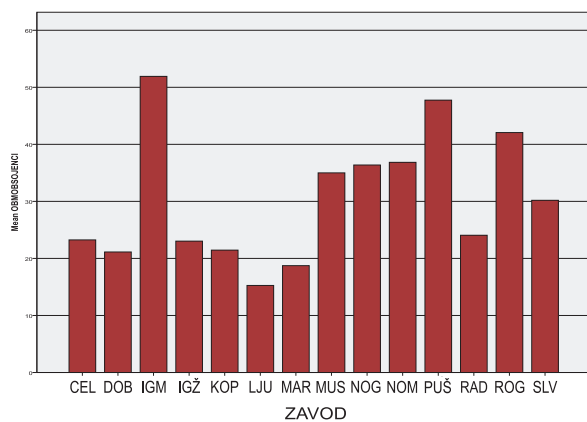
- CEL – Zavod za prestajanje kazni zapora in mladoletniškega zapora Celje
- DOB – Zavod za prestajanje kazni zapora Dob
- IGM – Odprti oddelek Zavoda za prestajanje kazni zapora Ljubljana na Igu (obsojenci)
- IGŽ – Zavod za prestajanje kazni zapora Ig (obsojenke)
- KOP – Zavod za prestajanje kazni zapora Koper
- LJU – Zavod za prestajanje kazni zapora Ljubljana
- MAR – Zavod za prestajanje kazni zapora Maribor
- MUS – Oddelek Zavoda za prestajanje kazni zapora Maribor v Murski Soboti
- NOG – Oddelek Zavoda za prestajanje kazni zapora Koper v Novi Gorici
- NOM – Oddelek Zavoda za prestajanje kazni zapora Ljubljana v Novem mestu
- PUŠ – Odprti oddelek Zavoda za prestajanje kazni zapora Dob na Puščavi
- RAD – Prevzgojni dom Radeče (mladoletniki, ki jim je bil izrečen vzgojni ukrep oddaje v prevzgojni dom)
- ROG – Odprti oddelek Zavoda za prestajanje kazni zapora Maribor na Rogozi
- SLV – Polodprti oddelek Zavoda za prestajanje kazni zapora Dob v Slovenski vasi

Tabela 1: Dosežene vrednosti (mean) pri posameznih sestavinah družbenega vzdušja in pri celovitem družbenem vzdušju (Moosov vprašalnik) – obsojenci in gojenci

Sestavina družbenega N = vzdušja*	CEL	DOB	IGM	IGŽ	KOP	LJU	MAR	MUS	NOG	NOM	PUŠ	ROG	SLV	RAD	SKUPAJ
	N = 32	N = 233	N = 12	N = 32	N = 53	N = 69	N = 69	N = 12	N = 8	N = 13	N = 12	N = 29	N = 47	N = 16	N = 637
ANG (10)	4,7	3,6	7,2	3,7	4,0	3,2	4,3	6,7	6,4	6,1	7,0	6,5	4,7	3,2	4,2
POM (10)	3,4	3,4	8,0	3,3	3,5	2,1	3,0	4,7	4,7	5,6	6,9	6,0	4,6	4,1	3,7
OIZ (9)	2,4	2,5	6,3	2,2	2,4	2,1	2,1	4,5	4,5	3,8	5,1	4,8	3,2	2,4	2,7
AVT (9)	3,3	3,2	6,7	3,4	3,0	2,3	3,0	5,1	5,1	4,8	6,7	6,0	4,3	3,3	3,5
PUS (10)	3,9	3,9	6,1	3,9	3,3	2,9	3,2	3,7	3,7	5,5	6,4	6,0	4,5	5,1	3,9
ROP (9)	3,3	3,2	6,5	3,0	3,2	2,8	2,9	5,1	5,1	4,1	5,1	5,1	4,4	3,4	3,5
ROR (10)	5,2	4,3	8,2	5,4	4,7	3,4	4,1	6,9	6,9	7,2	7,8	7,6	6,5	4,9	4,9
JAS (10)	3,9	3,9	8,0	4,9	4,1	2,8	3,2	5,7	5,7	6,5	8,0	7,1	5,4	4,1	4,3
NAD (9)	7,0	6,7	5,2	6,7	6,8	6,3	7,1	5,9	5,9	6,8	5,3	6,7	7,3	6,5	6,7
SKUPAJ	23,2	21,1	51,9	23,0	21,4	15,3	18,7	35,0	36,4	36,8	47,7	42,1	30,2	24,1	24,0

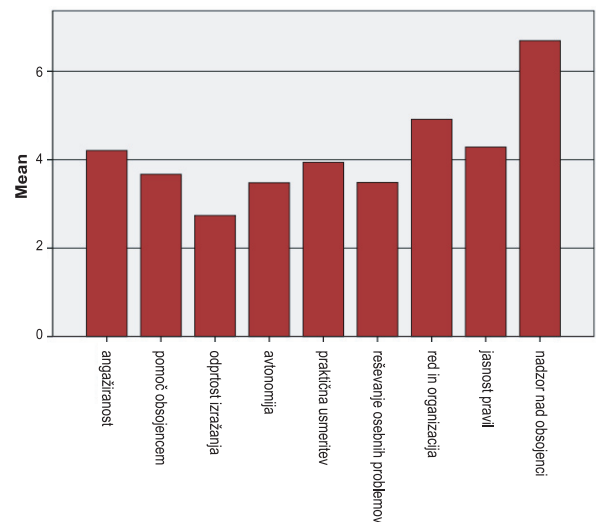
* Številka v oklepaju pomeni najvišji mogoči rezultat pri posamezni sestavini družbenega vzdušja. Glede na mogoči rezultat je idealno družbeno vzdušje 77 (če je NAD = 0). Pri prvih osmih sestavinah pomeni višji rezultat ugodnejše vzdušje, pri deveti sestavini (nadzor NAD) pa pomeni višji rezultat manj ugodno vzdušje.

Grafikon 1: Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in Prevezgojnem domu Radeče – obsojenci in gojenci

Iz tabele 1 in grafikona 1 je razvidno, da doživljajo obsojenci najugodnejše družbeno vzdušje v odprtih oddelkih Ig (51,9), Puščava (47,7) in Rogoza (42,1). V vseh treh odprtih oddelkih je ugodnejše vzdušje kot v Polodprtem oddelku Slovenska vas (30,2) in v devetih zaprtih zavodih in oddelkih ter Prevezgojnem domu Radeče. Med šestimi zaprtimi zavodi (Celje, Dob, Ig, Koper, Ljubljana, Maribor) so majhne razlike v družbenem vzdušju, najslabše vzdušje pa je v zavodu Ljubljana (15,3). Čeprav prestajajo v zavodih v Ljubljani in Mariboru obsojenci krajše kazni, je v njih manj ugodno vzdušje kot v strogo varovanem zavodu za prestajanje dolge kazni na Dobu. To kaže, da obsojenci s kratkimi kaznimi živijo v manj ugodnem družbenem vzdušju kot obsojenci na Dobu, ki prestajajo daljše in dolge kazni zapora (od 18 mesecev do 30 let zapora).

Grafikon 2: Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in Prevezgojnem domu Radeče – dosežene vrednosti na posameznih sestavinah – vsi obsojenci in gojenci

Grafikon 2 (podatki iz zadnje kolone v tabeli 1) prikazuje vrednosti, ki so jih dosegli vsi anketirani obsojenci in gojenci (N = 637) pri posameznih sestavinah družbenega vzdušja. Pri tem je treba upoštevati, da pri prvih osmih sestavinah pomeni višji rezultat ugodnejše vzdušje, pri deveti sestavini (nadzor nad obsojenci) pa pomeni višji rezultat manj ugodno vzdušje. Obsojenci so dosegli najnižjo vrednost pri sestavini odprtost izražanja, najvišjo pa pri sestavini nadzor. Na splošno so obsojenci nizko ocenili sestavine, ki odražajo rehabilitacijsko usmeri-

tev zavodov (odprtost izražanja, reševanje osebnih problemov, avtonomija, pomoč). Obsojenci **doživljajo** zavode kot izrazito nadzorstveno usmerjene brez rehabilitacijskih prizadevanj.

Doseženi rezultati obsojencev pri posameznih sestavinah družbenega vzdušja (tabela 1):

– ANG: najvišjo angažiranost doživljajo obsojenci v odprtem oddelku Ig, najnižjo pa v Ljubljani ;

– POM: največ pomoči dobijo obsojenci odprtega oddelka Ig. V zaprtih zavodih dobijo obsojenci manj pomoči kot v odprtih, najmanj pomoči pa dobijo v Ljubljani in Mariboru;

– OIZ: največjo odprtost izražanja doživljajo obsojenci v odprtem oddelku Ig. Obsojenci v vseh šestih zaprtih zavodih so dosegli podobno nizek rezultat, najnižja odprtost izražanja je v Ljubljani in Mariboru;

– AVT: najvišjo avtonomijo doživljajo obsojenci v odprtih oddelkih Ig, Puščava in Rogoza, najmanj avtonomije pa je v Ljubljani. Med šestimi zaprtimi zavodi so le neznatne razlike glede avtonomije obsojencev. Očitno obsojenci sprejemajo razumne omejitve prostosti (zaklenjena vrata, elektronski in osebni nadzor), težje pa razumejo, zakaj jim delavci ne dopuščajo več avtonomije znotraj (trikrat) zaklenjenega zavoda;

– PUS: najvišjo praktično usmeritev doživljajo obsojenci odprtega oddelka Puščava, najnižjo pa v Ljubljani. Praktična usmeritev je višja v odprtih kot v zaprtih zavodih, čeprav bi jo potrebovali tudi obsojenci v zaprtih zavodih;

– ROP: najbolj je v reševanje osebnih problemov obsojencev usmerjen odprti oddelek Ig. Nizka stopnja reševanja osebnih problemov kaže, da si zavodi premalo prizadevajo za izvajanje in doseganje rehabilitacijskih namenov izvrševanja zaporne kazni in vzgojnega ukrepa;

– ROR: red in organizacija sta najboljša v odprtih oddelkih Ig, Puščava in Rogoza, najslabša pa v Ljubljani. V vseh odprtih in polodprtih oddelkih sta red in organizacija boljše kakor v zaprtih;

– JAS: najvišja jasnost pravil je v odprtih oddelkih Ig in Puščava, nekoliko nižja je na Rogozi, medtem ko je v zaprtih zavodih sorazmerno nizka. Nizka jasnost pravil omogoča samovoljo delavcev in odvisnost obsojencev od posameznega delavca;

– NAD (višji rezultat pomeni manj ugodno vzdušje): med zavodi so le majhne razlike v stopnji nadzora, kar pomeni, da obsojenci doživljajo visok nadzor v vseh zavodih, ne glede na njihovo odprtost ali zaprtost. Iz rezultatov je mogoče sklepati, da stopnja nadzora nad obsojenci ni odvisna samo od zaprtosti ali odprtosti in velikosti zavoda, temveč bolj od odnosa delavcev do obsojencev in občutka lastne ogroženosti s strani obsojencev.

Osnovne usmeritve družbenega vzdušja v zavodih za prestajanje kazni zapora ter Prevzgojnem domu Radeče – doživljanje obsojencev in gojencev

V Moosovem vprašalniku za merjenje družbenega vzduš-

ja se odgovori na 86 vprašanj razvrstijo v devet sestavin, od katerih se po tri sestavine še naprej združujejo v tri osnovne smeri vzdušja:

– odnosi med delavci in obsojenci (ANG + POM + OIZ, najvišji mogoči rezultat 29),

– rehabilitacijska usmeritev zavoda (AVT + PUS + ROP, najvišji mogoči rezultat 28),

– vzdrževanje reda in organizacija zavoda (ROR + JAS + NAD, najvišji mogoči rezultat 29).

Tabela 2: Osnovne smeri celovitega družbenega vzdušja v zavodih za prestajanje kazni zapora ter v Prevzgojnem domu Radeče – obsojenci in gojenci

Zavod		ODNOSI	REHABILITACIJA	VZDRŽEVANJE REDA
CEL	N = 32	10,56	10,53	16,09
DOB	N = 233	9,47	10,28	14,89
IGM	N = 12	21,58	19,25	21,42
IGŽ	N = 32	9,25	10,28	16,94
KOP	N = 53	9,91	9,53	15,60
LJU	N = 69	7,42	7,99	12,52
MAR	N = 69	9,42	9,09	14,43
MUS	N = 12	15,33	13,58	17,92
NOG	N = 8	15,63	14,00	18,50
NOM	N = 13	15,46	14,46	20,46
PUŠ	N = 12	19,00	18,25	21,17
ROG	N = 32	17,28	16,72	21,38
SLV	N = 47	12,47	13,17	19,23
RAD	N = 16	9,75	11,88	15,50
SKUPAJ	N = 637	10,62	10,91	15,90

Iz tabele 2 je razvidno, da je pri vseh treh usmeritvah dosegel najvišji rezultat Odprti oddelek Ig, najnižjega pa Ljubljana. V vseh 14 zavodih/oddelkih in Prevzgojnem domu Radeče so obsojenci/gojenci dosegli najvišji rezultat (15,90) pri vzdrževanju reda, nadzora in organizacije zavoda, kar kaže, da obsojenci/gojenci doživljajo vzdrževanje reda in organizacije kot osnovno vlogo zavodov. Sam visok nadzor zaradi reda in organizacije zavoda/oddelka ni nič slabega, če so ob tem urejeni odnosi med delavci in obsojenci/gojenci in če si zavod hkrati prizadeva v okviru danih možnosti tudi za rehabilitacijo obsojencev. Znatno nižjo vrednost kot pri vzdrževanju reda in organizacije zavoda so dosegli obsojenci/gojenci pri odnosih (10,62) in pri rehabilitacijski usmeritvi (10,91), kar kaže, da se ti usmeritvi samo dodajata osnovni kaznovalni usmeritvi. Najboljši odnosi med delavci in obsojenci so v odprtih oddelkih Ig, Puščava in Rogoza, najslabši pa v Ljubljani, na Igu in v Mariboru. V odprtih in polodprtih oddelkih so odnosi med delavci in obsojenci boljše kakor v zaprtih zavodih. Ker so temeljne sestavine, ki določajo odnose med delavci in obsojenci, angažiranost, pomoč in odprtost izražanja, so dobri odnosi osnova za rehabilitacijo obsojencev. Zavod z nizkim rezultatom pri odnosih med delavci in obsojenci ne more uspešno izvajati rehabilitacije, ne glede na

število strokovnih delavcev in njihova terapevtska prizadevanja. Najbolj rehabilitacijsko usmerjeni so odprti oddelki Ig, Puščava in Rogoza, najmanj pa Ljubljana. Red in organizacija sta najboljša v odprtih oddelkih Ig, Rogoza in Puščava, najslabša pa je v Ljubljani. Usmeritev zavoda v red in organizacijo je bolj odvisna od usmeritve vodilnih delavcev zavoda kakor od velikosti in zaprtosti ali odprtosti zavoda ter nevarnosti obsojencev/gojencev.

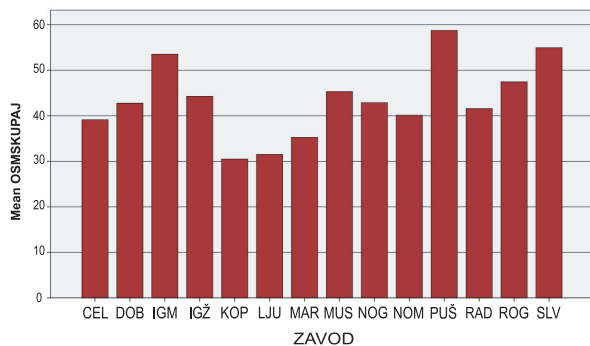
3.2 Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in Prevezgojnem domu Radeče – DOŽIVLJANJE DELAVCEV

Tabela 3: Dosežene vrednosti (mean) pri sestavinah družbenega vzdušja in celovito vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in Prevezgojnem domu Radeče – delavci

Sestavina družbenega N = vzdušja*	CEL	DOB	IGM	IGŽ	KOP	LJU	MAR	MUS	NOG	NOM	PUŠ	ROG	SLV	RAD	SKUPAJ
	N = 65	N = 123	N = 6	N = 17	N = 45	N = 60	N = 58	N = 21	N = 14	N = 17	N = 7	N = 18	N = 14	N = 36	N = 502
ANG (10)	4,6	5,4	6,2	6,2	3,8	3,9	4,4	5,5	5,6	3,9	8,4	6,3	7,1	4,9	4,9
POM (10)	5,7	5,9	7,8	5,9	4,1	4,2	5,1	6,0	5,8	5,9	8,6	7,2	8,4	6,8	5,7
OIZ (9)	4,3	4,4	6,8	5,8	3,7	3,6	4,2	5,2	4,6	4,9	7,0	5,2	6,3	4,2	4,5
AVT (9)	5,0	5,2	6,0	5,3	4,3	3,9	4,5	5,7	4,9	5,2	6,6	5,8	6,6	5,3	5,0
PUS (10)	5,4	6,5	6,8	5,6	4,8	4,4	5,3	5,7	6,2	5,1	8,1	6,4	7,9	6,8	5,8
ROP (9)	5,4	5,8	6,8	6,0	4,6	5,1	5,1	5,7	5,6	5,0	6,6	5,9	6,5	6,2	5,5
ROR (10)	6,7	7,1	9,0	6,3	4,6	5,4	5,9	7,7	8,1	7,0	9,3	7,2	9,1	5,6	6,5
JAS (10)	6,6	7,2	8,5	7,5	4,7	5,3	6,0	7,9	7,6	6,4	9,0	7,7	8,1	7,1	6,6
NAD (9)	4,6	4,8	4,5	4,2	4,1	4,3	5,4	4,0	5,6	3,3	4,9	4,1	5,0	5,3	4,7
ZAVOD	39,1	42,8	53,5	44,2	30,5	31,5	35,3	45,3	42,9	40,1	58,7	47,4	54,9	41,6	39,8

* Številka v oklepaju pomeni najvišji mogoči rezultat pri tej sestavini. Glede na mogoči rezultat je idealno družbeno vzdušje 77 (če je NAD = 0). Pri prvih osmih sestavinah pomeni višji rezultat ugodnejše vzdušje, pri nadzorstvu (NAD) pa pomeni višji rezultat manj ugodno vzdušje.

Grafikon 3: Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in Prevezgojnem domu Radeče – delavci

Iz tabele 3 in grafikona 3 (podatki iz predzadnje vrstice v tabeli 3) je razvidno, da doživljajo delavci najugodnejše družbeno vzdušje v odprtem oddelku Puščava, ugodno vzdušje je tudi v polodprtem oddelku Slovenska vas ter v odprtih oddelkih Ig in Rogoza. Delavci doživljajo ugodnejše vzdušje v odprtih in polodprtih zavodih in oddelkih kakor v zaprtih. Najslabše vzdušje je v Kopru, Ljubljani in Mariboru. V zavodu za prestajanje dolgih kazni zapora Dob doživljajo delavci ugodnejše vzdušje kakor v zaprtih zavodih/oddelkih Koper, Ljubljana, Maribor, Celje in Novo mesto, ki so namenjeni za prestajanje kratkih kazni zapora.

Pri posameznih sestavinah družbenega vzdušja so dosegli delavci naslednje rezultate (tabela 3):

– ANG: angažiranost delavcev je najvišja v odprtem oddelku Puščava, manjša v polodprtem oddelku Slovenska vas in odprtem oddelku Rogoza, najmanjša pa je v Kopru, Ljubljani

in Novem mestu. Delavci v odprtih in polodprtih zavodih so bolj angažirani kakor delavci v zaprtih zavodih. Višja angažiranost delavcev prispeva k ugodnejšemu vzdušju v zavodu, saj kaže skrb delavcev za obsojence;

– POM: delavci nudijo največ pomoči obsojencem odprtega oddelka Puščava, polodprtega oddelka Slovenska vas in odprtega oddelka Ig, najmanj pomoči pa nudijo obsojencem v Kopru in Ljubljani. V odprtih oddelkih nudijo delavci obsojencem več pomoči kakor v zaprtih zavodih/oddelkih;

– OIZ: najvišja odprtost izražanja je v odprtih oddelkih Puščava in Ig ter v polodprtem oddelku Slovenska vas, najnižja pa v Ljubljani in Kopru. Na odprtost izražanja najbolj vplivata demokratičnost vodilnih delavcev in usposobljenost strokovnih delavcev za reševanje osebnih problemov in nudenje pomoči obsojencem. Nizka odprtost izražanja zavira odprto komunikacijo med obsojenci/gojenci in strokovnimi delavci, čeprav je komunikacija osnova za izvajanje rehabilitacijskih programov;

– AVT: po ocenah delavcev je najvišja avtonomija obsojencev v odprtem oddelku Puščava in polodprtem oddelku Slovenska vas, nižja je v odprtih oddelkih Ig in Rogoza, najnižja pa je v Ljubljani in Kopru. Nizka avtonomija odraža kaznovavno nadzorstveno usmeritev delavcev in zavira tretmansko rehabilitacijsko usmeritev v delovanju zavoda;

– PUS: najvišja praktična usmeritev je v odprtem oddelku Puščava in polodprtem oddelku Slovenska vas, najnižja pa v Ljubljani. Strokovni delavci bi si morali prizadevati za večjo praktično usmerjenost zavodskih programov, saj samo od nadzora obsojenci nimajo nobene koristi. Praktična usmeritev pa zahteva strokovno znanje in visoko angažiranost delavcev ter programiranje dela in življenja obsojencev/gojencev v zavodu;

– ROP: najbolj sta v reševanju osebnih problemov obsojencev usmerjena odprta oddelka Ig in Puščava, najmanj pa zavod v Kopru. Reševanje osebnih problemov je osnova rehabilitacijskega tretmana in je odvisno od strokovne usposobljenosti in pripravljenosti delavcev, da kaj koristnega storijo za obsojence med prestajanjem kazni in za njihovo življenje po prestani kazni;

– ROR: red in organizacija sta najboljša v odprtem oddelku Puščava, najslabša pa v Ljubljani. Visoka skrb za red in organizacijo je osnova za varnost zavodov ter nadzor nad obsojenci, potrebna pa je tudi v rehabilitacijsko usmerjenih zavodih. Vendar pa ne sme to postati edina skrb zavoda, saj sta red in organizacija le osnova za izvajanje programov dela zavoda pri obravnavanju obsojencev;

– JAS: jasnost pravil je največja v odprtih oddelkih Puščava in Ig, najmanjša pa v Kopru. Med zavodi/oddelki so le manjše razlike v jasnosti pravil, kar je posledica dejstva, da veljajo v vseh zavodih isti zakonski in podzakonski akti pa tudi hišni redi so enotno oblikovani. Nizka jasnost pravil omogoča samovoljo delavcev pri obravnavanju in disciplinskem kaznovanju obsojencev, lahko pa je tudi posledica slabše strokovne usposobljenosti delavcev;

– NAD (višji rezultat pomeni manj ugodno vzdušje): delavci izvajajo **najvišji** nadzor v oddelku Nova Gorica. Podobno visok nadzor nad vsemi obsojenci kaže na pomanjkljivosti pri začetni in naknadni klasifikaciji obsojencev ter na pomanjkanje strokovnih meril za obravnavanje različno nevarnih obsojencev glede na njihovo zaporsko in družbeno nevarnost. Visok nadzor prispeva k neugodnemu družbenemu vzdušju in zavira boljši rehabilitacijski učinek dela strokovnih delavcev.

Podatki kažejo, da si po oceni samih delavcev vsi zavodi/oddelki za prestajanje kazni zapora in Prevzgojni dom Radeče močno prizadevajo za nadzor nad obsojenci/gojenci, iz česar je mogoče sklepati, da je postala varnost zavodov/oddelkov pomembnejša skrb pri izvrševanju kazni zapora in oddaje v prevzgojni dom kakor rehabilitacija obsojencev/gojencev. Ob tej ugotovitvi pa se je treba vprašati, kakšen bo rezultat takega načina izvrševanja kazni zapora in vzgojnega ukrepa oddaje

mladoletnikov v prevzgojni dom z vidika preprečevanja njihovega povratništva. Najbolj sporno je, da delavci izvajajo enak ali podoben nadzor v zaprtih, polodprtih in odprtih zavodih/oddelkih. Rezultati delavcev kažejo, da danes v Sloveniji ni razlik v stopnji nadzora med zaprtimi, polodprtimi in odprtimi zavodi in oddelki za prestajanje kazni zapora. Tisti zavodi, ki bodo želeli razvijati in izvajati tretmanske programe tudi ob visokem nadzoru ob sicer ugodnem splošnem počutju obsojencev in delavcev, bodo morali najprej izboljšati splošno družbeno vzdušje pri delavcih in obsojencih zlasti glede večje angažiranosti delavcev v delu z obsojenci, odprtosti izražanja, pomoči, reševanja osebnih problemov obsojencev, avtonomije in praktične usmeritve ponujenih in izvajanih programov v delu z obsojenci med prestajanjem kazni in v pripravah na odpust ter povečati skrb za obsojence tudi še po odpustu (postpenalna pomoč).

Tabela 4: Osnovne smeri celovitega družbenega vzdušja v zavodih za prestajanje kazni zapora ter Prevzgojnem domu Radeče – delavci

Zavod		ODNOSI	REHABILITACIJA	VZDRŽEVANJE REDA
CEL	N = 65	14,68	15,82	17,89
DOB	N = 123	15,67	17,57	19,17
IGM	N = 6	20,83	19,67	22,00
IGŽ	N = 16	17,75	17,06	18,06
KOP	N = 45	11,67	13,64	13,44
LJU	N = 60	11,75	13,37	14,98
MAR	N = 58	13,69	14,95	17,38
MUS	N = 21	16,67	17,10	19,62
NOG	N = 14	15,93	16,71	21,36
NOM	N = 17	14,76	15,24	16,71
PUŠ	N = 7	24,00	21,29	23,14
ROG	N = 18	18,61	18,11	18,94
SLV	N = 14	21,71	20,93	22,29
RAD	N = 36	15,94	18,28	18,11
SKUPAJ	N = 499	15,04	16,27	17,83

Tabela 4 kaže, da so v večini zavodov (razen v Kopru, Puščavi in Radečah) dosegli delavci najvišje vrednosti pri vzdrževanju reda in nadzora, podobne rezultate so dosegli tudi glede rehabilitacije in odnosov med delavci in obsojenci. V večini zavodov/oddelkov se ujemajo rezultati, doseženi pri posameznih usmeritvah, ali pa so med njimi le majhne razlike (Puščava je dosegla prvo mesto pri vseh usmeritvah, Rogoza drugo mesto pri vseh usmeritvah, Ig moški tretje mesto pri vseh usmeritvah). Rezultati kažejo, da se oddelki Puščava, Ig in Slovenska vas pri vseh usmeritvah delavcev najbolj razlikujejo od zaprtih zavodov in oddelkov. Po ocenah delavcev si vsi zavodi/oddelki prizadevajo tudi za rehabilitacijo obsojencev.

Po mnenju delavcev so najboljši odnosi med delavci in obsojenci v odprtem oddelku Puščava, nekoliko slabši so v polodprtem oddelku Slovenska vas in odprtem oddelku Ig, najslabši pa so v Kopru. V vseh odprtih in polodprtih od-

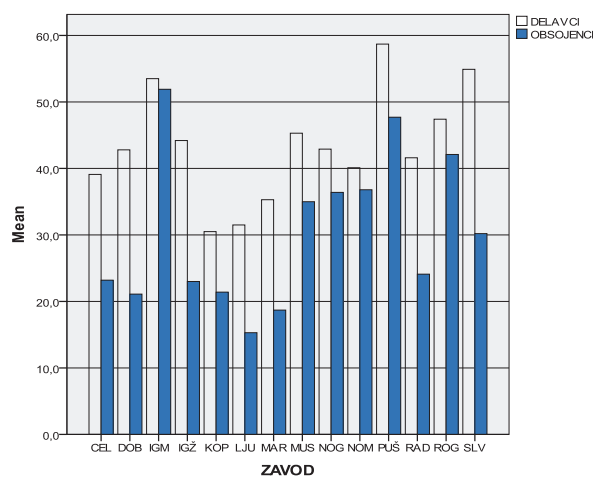
delkih so odnosi med delavci in obsojenci ugodnejši kakor v zaprtih zavodih/oddelkih. Najbolj rehabilitacijsko usmerjen je odprti oddelek Puščava, visoka rehabilitacijska usmeritev je tudi v polodprtem oddelku Slovenska vas in odprtem oddelku Ig, najmanj rehabilitacijsko usmerjen pa je zavod Ljubljana. V rehabilitacijski usmeritvi pridejo najbolj do izraza strokovno znanje, tehnične sposobnosti, osebnostne lastnosti in delovna prizadevnost delavcev. Glede vzdrževanja reda so dosegli najvišji rezultat delavci odprtega oddelka Puščava, visok rezultat so dosegli še delavci polodprtega oddelka Slovenska vas in odprtega oddelka Ig, najslabši red pa je v Kopru. Rezultati kažejo, da so delavci odprtih in polodprtih oddelkov podobno usmerjeni v vzdrževanje reda kakor delavci zaprtih zavodov.

3.3 Primerjava doseženih rezultatov pri celovitem družbenem vzdušju v zavodih in oddelkih ter Prevzgojnem domu Radeče – DELAVCI IN OBSOJENCI/GOJENCI

Tabela 5: Primerjava celovitega družbenega vzdušja v zavodih za prestajanje kazni zapora in Prevzgojnem domu Radeče – doživljanje delavcev in obsojencev/gojencev

ZAVOD	DELAVCI		OBSOJENCI		RAZLIKA
CEL	39,1	11	23,2	9	-15,9
DOB	42,8	8	21,1	12	-21,7
IGM	53,5	3	51,9	1	-1,6
IGŽ	44,2	6	23,0	10	-21,2
KOP	30,5	14	21,4	11	-9,1
LJU	31,5	13	15,3	14	-16,2
MAR	35,3	12	18,7	13	-16,6
MUS	45,3	5	35,0	6	-10,3
NOG	42,9	7	36,4	5	-6,5
NOM	40,1	10	36,8	4	-3,3
PUŠ	58,7	1	47,7	2	-11,0
ROG	47,4	4	42,1	3	-5,3
SLV	54,9	2	30,2	7	-24,1
RAD	41,6	9	24,1	8	-17,5

Grafikon 4: Primerjava celovitega družbenega vzdušja v zavodih in oddelkih ter Prevzgojnem domu Radeče – delavci in obsojenci/gojenci

Iz tabele 5 in grafikona 4 je razvidno, da doživljajo delavci v vseh zavodih/oddelkih in Prevzgojnem domu Radeče ugodnejše družbeno vzdušje kakor obsojenci/gojenci v istih zavodih. Največje razlike v doživljanju družbenega vzdušja med delavci in obsojenci so v polodprtem oddelku Slovenska vas (24,1), najmanjše pa v odprtem oddelku Ig (1,6). Čim manjše so razlike v doživljanju družbenega vzdušja med delavci in obsojenci, tem bolj deluje zavod kot psihosocialna celota in tem bolj se v njem lahko izvajajo programi, ki jih želijo uresničiti delavci zavoda. Pomembno je, da obsojenci/gojenci razumejo in sprejmejo prizadevanja delavcev po nujenju pomoči, reševanju osebnih problemov in praktični usmeritvi zavoda. Za obsojence je pomembno, ali je zavod/oddelek nadzorstveno kaznovno ali rehabilitacijsko usmerjen, saj so v nadzorstveno usmerjenem zavodu tretmanska prizadevanja brez učinka zaradi subkulture obsojencev, ki zavira njihovo rehabilitacijo.

Tabela 5 prikazuje dosežene rezultate delavcev in obsojencev pri družbenem vzdušju v 14 zavodih. Pri DELAVCIH so po rezultatih na prvih štirih mestih odprti oddelek Puščava (58,7), polodprti oddelek Slovenska vas (54,9), odprti oddelek Ig (53,5) ter odprti oddelek Rogoza (47,4). Po ocenah delavcev je v odprtih in polodprtih oddelkih ugodnejše družbeno vzdušje kakor v zaprtih zavodih/oddelkih. Vodilni delavci zavodov, v katerih delavci doživljajo manj ugodno družbeno vzdušje, naj poiščejo razloge za ugotovljene razlike in najdejo možnosti, da se bodo delavci ugodneje počutili. Delavci, ki manj ugodno doživljajo družbeno vzdušje, se ne morejo osredotočiti na svoje delo, škodo od tega pa imajo obsojenci. Pri tem ne smemo pozabiti, da družbeno vzdušje ni objektivna okoliščina, temveč je subjektivno doživljanje psihosocialne klime v posameznem zavodu.

du/oddelku, ki jo ustvarjajo sami delavci zavoda, zato jo lahko tudi sami spremenijo. Po doživljanju samih delavcev je najmanj ugodno družbeno vzdušje v Kopru (30,5). Ali si novo zgrajeni (najsodobnejši) zavod »zasluži« tako neugodno vzdušje in kje so razlogi zanj, bodo morali ugotoviti sami delavci zavoda.

Po doživljanju OBSOJENCEV je najugodnejše družbeno vzdušje v odprtem oddelku Ig (51,9), na drugem mestu je odprti oddelek Puščava (47,7) in na tretjem odprti oddelek Rogoza (42,1). To kaže, da je tudi po oceni obsojencev družbeno vzdušje v odprtih zavodih in oddelkih ugodnejše kakor v zaprtih. Po oceni obsojencev je najmanj ugodno vzdušje v Ljubljani; ta zavod se z zadnjim, 14. mestom po oceni obsojencev in predzadnjim, 13. mestom po oceni delavcev uvršča med zavode z najbolj neugodnim družbenim vzdušjem. Ob tej ugotovitvi je umestno vprašanje, ali je že 30-letna »usoda« zavoda Ljubljana, da je vedno na zadnjem mestu, bolj pogojena z objektivnimi prostorskimi (arhitekturnimi) razmerami ali bolj s kadrovske razmerami (vodilni in strokovni delavci, inštruktorji, pravosodni policisti). Odgovor bodo morali najti sami delavci zavoda, če želijo v prihodnje doseči ugodnejše družbeno vzdušje med delavci in obsojenci, saj neugodno družbeno vzdušje škodi obsojencem in tudi samim delavcem, ki jih dolgoletno delo v neugodnem družbenem vzdušju do-

datno telesno in duševno izčrpava ter škoduje njihovemu telesnemu in duševnemu počutju. Neugodno vzdušje poraja tudi več (nepotrebnih) stresov kakor ugodnejše vzdušje.

4 Primerjava družbenega vzdušja v zavodih v letih 1980, 1985, 1995, 2000, 2005 in 2010

Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora se s časom spreminja zaradi ravnanja in vedenja delavcev in obsojencev. Pri tem imajo delavci možnost, da oblikujejo tako družbeno vzdušje, kot najbolj ustreza nevarnosti in potrebam obsojencev in odprtosti oziroma zaprtosti zavoda. Vse razlike družbenega vzdušja med zavodi so v pretežni meri odraz stališč delavcev teh zavodov do obravnavanja obsojencev, saj vzdušje ni lastnost samih stavb, temveč ga ustvarjajo delavci in obsojenci. Ker je bilo družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in Prevzgojnem domu Radeče v zadnjih 30 letih merjeno vsakih pet let, je to dovolj dolga doba, da se opazijo dolgoročne spremembe v družbenem vzdušju opazovanih zavodov.

4.1 Družbeno vzdušje v zavodih – spremembe od leta 1980 do leta 2010 – OBSOJENCI/GOJENCI

Tabela 6: Družbeno vzdušje v letih 1980, 1985, 1995, 2000, 2005 in 2010 – primerjava – obsojenci

ZAVOD	LETO	POSAMEZNE SESTAVINE DRUŽBENEGA VZDUŠJA										
		ANG	POM	OIZ	AVT	PUS	ROP	ROR	JAS	NAD	SKUPAJ	N
CELJE	1980	5,0	3,6	3,0	3,6	4,4	3,4	3,6	3,8	5,8	24,8	30
	1985	4,5	3,6	3,5	3,6	5,1	3,7	3,6	3,2	6,3	24,6	44
	1995	5,4	4,1	5,2	5,4	5,1	3,8	4,7	6,4	5,1	35,1	14
	2000	3,7	4,0	3,0	2,8	4,1	3,8	5,0	3,9	6,6	23,7	25
	2005	5,0	3,9	2,7	3,5	4,6	3,1	4,7	4,7	5,9	25,4	29
	2010	4,7	3,4	2,4	3,3	3,9	3,3	5,2	3,9	7,0	23,2	32
SPREMEMBA	1980-2010	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	
DOB	1980	4,2	2,7	3,0	3,4	4,2	3,3	3,9	3,6	6,4	21,8	102
	1985	4,3	3,5	3,7	4,2	4,6	3,5	4,8	4,5	6,4	26,7	212
	1995	4,7	4,3	4,7	4,8	4,8	3,9	4,8	6,3	4,5	33,7	57
	2000	3,4	4,1	2,9	3,1	3,9	3,4	4,1	4,4	6,6	22,6	155
	2005	3,9	3,5	2,4	2,6	4,5	2,7	3,8	4,2	6,2	20,7	66
	2010	3,6	3,4	2,5	3,2	3,9	3,2	4,3	3,9	6,7	21,1	232
SPREMEMBA	1980-2010	-	+	-	-	-	-	+	+	-	-	
IG - MOŠKI	1995	7,4	5,8	5,5	5,2	5,2	5,2	4,2	5,5	4,5	39,5	13
	2000	6,3	6,2	5,1	5,5	5,3	5,1	7,0	7,5	5,8	42,1	16
	2005	6,2	6,2	3,5	5,0	4,6	4,5	7,2	7,7	5,8	38,4	10
	2010	7,2	8,0	6,3	6,7	6,1	6,5	8,2	8,0	5,2	51,9	12
	SPREMEMBA	1995-2010	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+
IG - ŽENSKE	1980	6,8	8,0	6,2	7,7	8,0	6,1	7,7	8,2	3,7	55,4	26
	1985	6,2	7,1	6,3	7,5	7,1	6,0	7,2	8,6	3,7	52,5	30
	1995	5,4	5,0	4,5	5,2	5,2	4,7	4,3	5,6	5,5	34,4	12
	2000	3,9	3,8	3,4	3,9	4,5	4,1	4,7	4,2	6,8	25,7	21
	2005	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	2010	3,7	3,3	2,2	3,4	3,9	3,0	5,4	4,8	6,7	23,0	32
SPREMEMBA	1980-2010	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

ZAVOD	LETO	POSAMEZNE SESTAVINE DRUŽBENEGA VZDUŠJA										
		ANG	POM	OIZ	AVT	PUS	ROP	ROR	JAS	NAD	SKUPAJ	N
KOPER	2000	4,6	5,0	3,1	3,6	4,0	4,6	5,4	4,9	7,5	27,5	20
	2005	4,7	3,8	2,8	2,6	4,0	2,8	5,2	5,1	6,2	24,2	23
	2010	4,0	3,5	2,4	3,0	3,3	3,2	4,7	4,1	6,8	21,4	53
	SPREMEMBA 2000-2010	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
LJUBLJANA	1980	4,7	3,5	3,0	3,8	4,2	3,2	4,6	3,8	6,1	24,9	34
	1985	4,1	3,2	3,1	3,4	3,7	3,1	4,7	3,9	6,2	22,9	52
	1995	4,9	3,6	4,3	4,3	4,4	3,4	4,7	5,6	5,0	30,3	44
	2000	3,6	3,3	4,7	2,5	3,3	3,2	4,1	3,5	6,5	21,6	53
	2005	4,0	3,2	2,3	2,4	3,5	2,6	4,1	4,5	6,3	21,3	31
	2010	3,2	2,1	2,1	2,3	2,9	2,8	3,4	2,8	6,3	15,3	69
	SPREMEMBA 1980-2010	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
MARIBOR	1980	5,0	3,7	3,6	4,4	4,8	3,9	5,0	4,3	6,3	28,6	31
	1985	4,5	3,4	3,1	3,6	4,6	3,8	4,3	4,2	6,0	25,3	41
	1995	5,7	3,8	5,0	5,1	6,0	4,7	4,8	5,6	5,3	35,5	13
	2000	3,7	3,8	3,2	3,3	3,9	3,1	4,5	5,3	5,7	25,0	63
	2005	4,8	3,9	3,0	3,4	4,6	3,5	4,1	5,1	5,7	27,6	26
	2010	4,3	3,0	2,1	3,0	3,2	2,9	4,1	3,2	7,1	18,7	69
	SPREMEMBA 1980-2010	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ROGOZA	1980	6,2	4,8	3,5	4,9	5,0	4,1	6,0	5,5	6,3	34,3	47
	1985	5,0	4,1	3,3	5,2	3,6	3,7	4,5	4,2	5,5	28,0	31
	1995	6,0	5,7	5,6	5,0	6,2	5,3	4,2	6,3	5,5	38,9	14
	2000	6,4	5,7	5,0	5,6	5,1	4,9	7,5	7,0	6,0	41,1	32
	2005	6,2	5,8	2,9	4,2	5,2	3,7	7,0	7,2	6,0	35,8	29
	2010	6,5	6,0	4,8	6,0	6,0	5,1	7,6	7,1	6,7	42,1	29
	SPREMEMBA 1980-2010	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+
SLOV. VAS	1980	4,5	2,7	3,1	3,3	4,3	3,1	3,8	3,6	6,2	22,0	60
	1995	4,9	4,9	4,9	5,2	4,8	4,6	4,6	5,7	5,4	34,3	18
	2000	4,9	5,0	3,9	5,0	5,2	4,3	6,3	5,8	6,6	33,8	26
	2005	5,9	6,0	2,7	4,6	7,0	4,1	7,0	6,5	6,0	37,5	24
	2010	4,7	4,6	3,2	4,3	4,5	4,4	6,5	5,4	7,3	30,2	47
	SPREMEMBA 1980-2010	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-
RADEČE	1985	4,6	4,3	3,7	4,0	5,8	4,3	4,6	4,3	6,0	29,8	48
	1995	5,5	5,5	5,9	4,7	6,2	4,4	4,9	5,7	5,6	37,2	14
	2000	5,9	5,7	3,6	4,4	7,1	4,8	5,8	6,8	5,7	38,4	18
	2005	5,9	5,1	3,5	4,2	6,4	4,7	5,6	5,9	5,9	35,5	15
	2010	3,2	4,1	2,4	3,3	5,1	3,4	4,9	4,1	6,5	24,1	16
	SPREMEMBA 1985-2010	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-

Iz tabele 6 je razvidno:

– leta 1980 je bilo najugodnejše družbeno vzdušje v Kazenskem popoljševalnem domu Ig (obsojenke, 55,4), najmanj ugodno pa v Kazenskem popoljševalnem domu Dob (21,8);

– leta 2010 so najugodnejše družbeno vzdušje doživljali obsojenci Odrptega oddelka Ig (51,9), najmanj ugodno pa v Ljubljani (15,3);

– od leta 1980 do leta 2010 se je izboljšalo družbeno vzdušje na Rogozi in v Slovenski vasi, poslabšalo pa se je v Celju, Dobu, Igu – ženske, Ljubljani in Mariboru.

Med sedmimi zavodi, v katerih je bilo merjeno družbeno vzdušje v letih 1980, 1985, 1995, 2000, 2005 in 2010 (Celje,

Dob, Ig – ženske, Ljubljana, Maribor, Rogoza, Slovenska vas), se je družbeno vzdušje od leta 1980 do leta 2010 nenehno slabšalo samo v Zavodu za prestajanje kazni zopora Ig, v ostalih zavodih (Celje, Dob, Ljubljana, Maribor, Rogoza, Slovenska vas) pa se je enkrat izboljšalo, drugič poslabšalo. Na Igu so obsojenke leta 1980 »ocenile« družbeno vzdušje s 55,4, leta 1985 z 52,5, leta 1995 s 34,4, leta 2000 s 25,7 in leta 2010 s 23,0. V Odrptem oddelku Ig se je družbeno vzdušje od leta 1995 do leta 2010 izboljšalo z 39,5 na 51,9. V Zavodu za prestajanje kazni zopora Koper se je družbeno vzdušje od leta 2000 do leta 2010 poslabšalo s 27,5 na 21,4. V Prevezgornem domu Radeče se je od leta 1985 do leta 2010 (zmanjšala angažiranost delavcev, pomoč gojencem, odprtost izražanja, avtonomija, praktična usmeritev, reševanje osebnih problemov in jasnost pravil, povečal pa se je nadzor).

4.2 Družbeno vzdušje v zavodih – spremembe od leta 1980 do leta 2010 – DELAVCI

Tabela 7: Družbeno vzdušje v letih 1980, 1985, 1995, 2000, 2005, 2010 – delavci

ZAVOD	LETO	POSAMEZNE SESTAVINE DRUŽBENEGA VZDUŠJA										
		ANG	POM	OIZ	AVT	PUS	ROP	ROR	JAS	NAD	SKUPAJ	N
CELJE	1980	6,4	7,3	6,6	6,7	7,8	6,6	5,2	6,5	3,5	50,0	36
	1985	4,9	7,4	5,4	5,9	7,4	6,2	3,6	5,7	3,6	42,8	58
	1995	4,7	7,1	5,8	6,2	7,1	6,7	5,2	7,1	3,4	46,4	55
	2000	3,1	5,5	5,0	5,4	6,0	6,0	5,5	6,4	4,9	38,0	43
	2005	5,4	5,8	3,1	5,6	6,8	4,6	6,2	6,7	4,3	40,0	30
	2010	4,6	5,7	4,3	5,0	5,4	5,4	6,7	6,6	4,6	39,1	65
	SPREMEMBA	1980-2010	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-
DOB	1980	5,6	6,1	5,3	6,3	7,8	6,2	6,1	6,7	4,6	45,6	111
	1985	4,6	6,1	5,3	6,5	6,6	5,6	5,3	6,3	4,2	42,1	86
	1995	4,3	5,7	4,8	5,6	6,0	5,7	5,8	6,7	4,5	40,1	73
	2000	3,7	5,4	4,2	5,1	5,7	5,2	5,6	6,6	4,6	36,9	96
	2005	4,8	5,5	3,0	5,2	6,8	4,1	6,0	6,5	4,8	37,2	97
	2010	5,4	5,9	4,4	5,2	6,5	5,8	7,1	7,2	4,8	42,8	123
	SPREMEMBA	1980-2010	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-
IG - MOŠKI	1995	6,4	7,6	6,0	6,1	6,1	7,0	7,0	7,7	4,6	49,4	7
	2000	8,5	9,1	7,3	6,9	7,0	8,1	8,8	8,9	5,0	59,5	8
	2005	6,7	7,7	3,7	5,3	6,6	5,0	7,6	8,4	5,0	46,1	7
	2010	6,2	7,8	6,8	6,0	6,8	6,8	9,0	8,5	4,5	53,5	6
	SPREMEMBA	1995-2010	-	+	+	-	+	-	+	+	-	+
IG - ŽENSKE	1980	7,6	8,8	6,9	8,1	8,3	7,1	8,1	7,6	2,5	61,2	26
	1985	7,4	9,1	7,3	7,8	8,3	6,8	7,7	7,7	2,3	59,8	19
	1995	5,5	7,8	6,1	6,9	6,9	7,2	7,0	7,4	2,9	51,9	22
	2000	4,9	5,6	4,9	5,6	6,3	6,4	6,1	7,0	5,3	41,6	16
	2005	5,7	7,1	4,8	5,7	7,3	4,5	7,6	7,6	4,6	40,0	6
	2010	6,2	5,9	5,8	5,3	5,6	6,0	6,3	7,5	4,2	44,2	17
	SPREMEMBA	1980-2010	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
KOPER	2000	4,7	6,4	4,6	5,5	6,1	6,1	6,9	7,2	4,5	43,1	33
	2005	4,8	5,6	3,8	5,2	6,2	4,2	5,4	5,9	4,3	36,9	29
	2010	3,8	4,1	3,7	4,3	4,8	4,6	4,6	4,7	4,1	30,5	45
	SPREMEMBA	2000-2010	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
LJUBLJANA	1980	4,7	6,0	5,0	6,4	6,1	5,6	5,1	5,6	3,9	40,8	48
	1985	3,6	5,3	4,6	5,6	5,2	5,0	3,9	4,8	3,8	34,2	57
	1995	3,8	5,5	4,4	5,2	4,9	5,7	5,5	6,4	5,1	36,2	51
	2000	2,6	4,4	3,7	5,1	4,2	4,6	4,7	5,3	4,3	30,3	41
	2005	4,1	4,4	3,1	4,6	5,4	4,5	5,5	5,8	4,3	33,1	45
	2010	3,9	4,2	3,6	3,9	4,4	5,1	5,4	5,3	4,3	35,5	60
	SPREMEMBA	1980-2010	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
MARIBOR	1980	7,2	7,9	5,9	7,2	7,6	6,7	8,0	7,5	4,5	53,8	56
	1985	5,8	7,3	5,4	6,3	7,1	6,8	6,1	6,0	4,2	46,5	47
	1995	4,1	5,4	4,2	5,5	5,7	5,8	5,6	6,5	4,5	38,4	60
	2000	3,7	5,0	4,2	5,4	4,9	5,2	5,7	6,4	4,2	36,2	60
	2005	4,8	6,0	3,4	5,3	5,1	4,8	5,0	6,5	4,0	37,2	49
	2010	4,4	5,1	4,2	4,5	5,3	5,1	5,9	6,0	5,4	35,3	58
	SPREMEMBA	1980-2010	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ROGOZA	1980	7,2	8,6	7,1	7,4	7,8	7,2	7,3	8,2	3,1	57,9	15
	1985	5,5	7,1	6,5	7,3	7,1	6,9	4,3	7,3	2,3	49,8	16
	1995	5,1	7,5	6,7	6,5	6,1	6,6	7,9	8,3	3,7	51,1	15
	2000	4,0	6,3	3,9	5,0	5,5	4,3	5,5	5,3	6,1	33,5	8
	2005	6,2	6,0	5,2	4,7	5,7	5,0	8,0	8,0	4,7	44,3	3
	2010	6,3	7,2	5,2	5,8	6,4	5,9	7,2	7,7	4,1	47,4	18
	SPREMEMBA	1980-2010	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

ZAVOD	LETO	POSAMEZNE SESTAVINE DRUŽBENEGA VZDUŠJA										
		ANG	POM	OIZ	AVT	PUS	ROP	ROR	JAS	NAD	SKUPAJ	N
SLOV. VAS	1980	4,6	7,8	5,2	8,0	7,3	7,1	6,1	8,1	4,1	48,9	6
	1995	5,5	7,5	5,9	7,2	7,7	6,5	6,3	7,8	4,5	50,0	11
	2000	6,4	8,2	6,6	7,0	7,9	6,2	8,3	8,8	5,1	54,4	9
	2005	7,4	8,6	4,6	6,8	8,4	6,0	9,3	9,1	4,6	55,4	8
	2010	7,1	8,4	6,3	6,6	7,9	6,5	9,1	8,1	5,0	54,9	14
SPREMEMBA	1980-2010	+	+	+	-	+	-	+	0	+	+	
RADEČE	1985	6,6	8,1	6,3	7,2	8,3	7,3	6,2	8,1	4,4	53,7	55
	1995	6,2	7,8	5,5	6,5	7,4	7,0	6,4	8,0	3,7	51,1	42
	2000	4,2	7,7	5,4	6,1	8,0	6,5	6,8	8,3	4,8	48,3	35
	2005	5,9	7,2	3,8	5,8	7,4	5,5	6,5	7,2	5,2	44,0	32
	2010	4,9	6,8	4,2	5,3	6,8	6,2	5,6	7,1	5,3	41,6	37
SPREMEMBA	1985-2010	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

Iz tabele 7 je razvidno:

– leta 1980 je bilo po stališčih delavcev najugodnejše družbeno vzdušje v Kazenskem poboljševalnem domu Ig (61,2), najmanj ugodno pa v Zaporu Ljubljana (40,8);

– leta 2010 je bilo najugodnejše družbeno vzdušje v odprtem oddelku Puščava (58,7), najmanj ugodno pa v zavodu Koper (30,5);

– od leta 1980 do leta 2010 se je izboljšalo družbeno vzdušje v polodprtem oddelku Slovenska vas, poslabšalo pa se je v Celju, Dobu, Igu – ženske, Ljubljani, Mariboru in Rogozi;

– v Odprtem oddelku Ig se je družbeno vzdušje od leta 1995 do leta 2010 izboljšalo s 49,4 na 53,5;

– v Zavodu za prestajanje kazni zapora Koper se je družbeno vzdušje od leta 2000 do leta 2010 poslabšalo s 43,1 na 30,5;

– v Prevezgojnem domu Radeče se je družbeno vzdušje od leta 1985 do leta 2010 poslabšalo s 53,7 na 41,6 (zmanjšali so se angažiranost delavcev, pomoč, odprtost izražanja, avtonomija, praktična usmeritev, reševanje osebnih problemov, red in organizacija ter jasnost pravil, povečal pa se je nadzor).

V obdobju od leta 1980 do leta 2010 se je po oceni delavcev povečal nadzor nad obsojenci/gojenci v zavodih Celje, Dob, Ig – ženske, Ljubljana, Maribor, Rogoza, Slovenska vas in Radečah, hkrati se je zmanjšala avtonomija obsojencev/gojencev v zavodih Celje, Dob, Ig – moški, Ig – ženske, Koper, Ljubljana, Maribor, Rogoza, Slovenska vas in Radeče.

5 Zaključki in predlogi

5.1 Potrditev delovnih hipotez raziskave

Hipoteza 1: V zavodih za prestajanje kazni zapora in Prevezgojnem domu Radeče se je od leta 2005 do leta 2010 poslabšalo družbeno vzdušje po mnenju delavcev in obso-

jencev/gojencev. **Hipoteza je delno potrjena:** od devetih zavodov se je po oceni obsojencev in delavcev družbeno vzdušje poslabšalo v šestih zavodih/oddelkih (Celje, Koper, Ljubljana, Maribor, Slovenska vas, Radeče), izboljšalo pa se je v treh (Dob, Ig – moški, Rogoza).

Hipoteza 2: Delavci zavodov doživljajo družbeno vzdušje ugodnejše kakor obsojenci/gojenci v istih zavodih. Hipoteza je v celoti potrjena: v vseh 13 zavodih in oddelkih ter Prevezgojnem domu Radeče doživljajo delavci ugodnejše družbeno vzdušje kakor obsojenci/gojenci v istih zavodih.

Hipoteza 3: Delavci in obsojenci v odprtih in polodprtih oddelkih doživljajo ugodnejše družbeno vzdušje kakor delavci in obsojenci v matičnih zavodih teh oddelkov. Hipoteza je v celoti potrjena.

Hipoteza 4: V zavodih se je od leta 2005 do leta 2010 zmanjšala rehabilitacijska in povečala nadzorstvena usmeritev, zato nudijo zavodi obsojencem in gojencem slabše možnosti za rehabilitacijo. Hipoteza je v celoti potrjena. V obdobju od leta 2005 do leta 2010:

– se je poslabšalo družbeno vzdušje po mnenju obsojencev in delavcev v šestih zavodih/oddelkih (Celje, Koper, Ljubljana, Maribor, Slovenska vas, Radeče);

– se je zmanjšala rehabilitacijska usmeritev po oceni delavcev in obsojencev/gojencev v šestih zavodih/oddelkih (Celje, Koper, Ljubljana, Maribor, Slovenska vas, Radeče);

– se je povečala usmeritev v vzdrževanje reda po mnenju delavcev v štirih zavodih (Celje, Dob, Ig – moški, Maribor) in po mnenju obsojencev v štirih zavodih (Celje, Dob, Ig – moški, Rogoza);

– se je povečal nadzor nad obsojenci/gojenci po oceni delavcev v šestih zavodih (Celje, Dob, Ljubljana, Maribor, Slovenska vas, Radeče) in po mnenju obsojencev/gojencev v osmih zavodih (Celje, Dob, Koper, Ljubljana, Maribor, Rogoza, Slovenska vas, Radeče).

Značilnosti družbenega vzdušja leta 2010, ki zmanjšujejo možnosti za rehabilitacijo obsojencev/gojencev:

- obsojenci/gojenci so dosegli nizke vrednosti pri družbenem vzdušju v sedmih zavodih (Celje, Dob, Ig – ženske, Koper, Ljubljana, Maribor, Radeče);
- obsojenci/gojenci so dosegli nizke vrednosti pri odprtosti izražanja, avtonomiji, reševanju osebnih problemov in pomoči, čeprav so te sestavine osnova za rehabilitacijsko usmeritev pri obravnavanju obsojencev/gojencev, najvišjo vrednost pa so dosegli pri nadzoru;
- po oceni delavcev si vsi zavodi najbolj prizadevajo za nadzor nad obsojenci/gojenci in je postala varnost osnovna skrb pri izvrševanju zaporne kazni in vzgojnega ukrepa od dajanja v prevzgojni dom;
- obsojenci so dosegli zelo nizko vrednost pri rehabilitacijski usmeritvi zavodov in oddelkov;
- v 13 zavodih za prestajanje kazni zapora in v Prevzgojnem domu v Radečah so obsojenci/gojenci dosegli najvišje rezultate pri vzdrževanju reda, nadzora in organizacije zavoda (15,90), nižje vrednosti pa so dosegli pri rehabilitacijski usmeritvi (10,91) ter pri odnosih med delavci in obsojenci (10,62);
- rehabilitacijsko usmeritev zavodov najbolj zavirajo (pre)visok nadzor, nizka avtonomija, nizko reševanje osebnih problemov ter nizka odprtost izražanja. Delavci pa izvajajo podoben nadzor v odprtih, polodprtih in zaprtih zavodih/oddelkih.

5.2 Predlogi

1. Delavci vseh zavodov naj se seznanijo z rezultati raziskave družbenega vzdušja iz leta 2010. Strokovni in vodilni delavci, inštruktorji in pravosodni policisti naj najprej ločeno obravnavajo rezultate »svojega« družbenega vzdušja in družbenega vzdušja obsojencev/gojencev, kasneje pa naj na podlagi razprav delavcev vodje zavodov in vodilni delavci posameznih služb izdelajo enoten in celovit načrt delovanja delavcev za izboljšanje družbenega vzdušja.

2. Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij in posamezni zavodi naj povečajo skrb za izbor in usposabljanje delavcev zavodov. V ta namen naj:

- izdelajo potrebne poklicne in osebnostne standarde za izbor delavcev za različne zavode;
- po osnovnem poklicnem usposabljanju delavcev zagotovijo dopolnilno usposabljanje za delo z obsojenci/gojenci. Dopolnilno usposabljanje naj se organizira najmanj vsakih pet let, glede na novo penološko znanje ter praktično evropsko in slovensko kaznovalno in penitenciaro politiko;
- zagotovijo, da bodo dopolnilno usposabljanje delavcev izvajali strokovnjaki zunaj pravosodja, praktični penološki

delavci pa bodo sodelovali s svojimi izkušnjami zaradi povezave med teorijo in prakso;

- zagotovijo, da bo osnovni cilj dopolnilnega usposabljanja spreminjanje stališč delavcev in povečanje njihove motivacije za delo, manj pa pridobivanje novega teoretičnega in tehničnega znanja;

- zagotovijo, da bo usposabljanje delavcev povezano z načrtnim spreminjanjem zaporskega režima, saj se morata hkrati spreminjati struktura in organizacija zaprtih, polodprtih in odprtih zavodov;

- zagotovijo, da bo usposabljanje delavcev prilagojeno splošnemu razvoju zavodov ter predvideni dolgoročni kaznovalni in penitenciaro politiki pri obravnavanju obsojencev in gojencev ter prihodnji organizaciji in strukturi zavodov;

- namenijo posebno skrb usposabljanju strokovnih delavcev, ki si med poklicnim usposabljanjem niso pridobili dovolj posebnih znanj za delo z (nevarnimi in težavnimi) obsojenci/gojenci, zato je treba z dopolnilnim usposabljanjem doseči njihovo ustrezno strokovno in tehnično usposobljenost za delo;

- pri usposabljanju delavcev upoštevajo, da se nenehno zmanjšuje delež delavcev, ki podpirajo prevzgojo (rehabilitacijo) obsojencev/gojencev, in povečuje delež tistih, ki dajejo prednost kaznovanju, varstvu družbe pred kriminaliteto in zastraševanju prestopnikov. Ker so vsi delavci – ne glede na svoj osnovni poklic in delo (strokovni delavci, inštruktorji, pravosodni policisti) ter vrsto zavoda (zaprti, polodprti, odprti) – usmerjeni pretežno k vzdrževanju reda in k nadzoru nad obsojenci/gojenci, je treba delavce usposabljati, da bodo bolj pozorni na psihološko, intelektualno, emocionalno in kulturno vzdušje pri obravnavanju in življenju obsojencev/gojencev v zavodih. Za spreminjanje osnovne nadzorstvene usmeritve režima zavoda v rehabilitacijsko usmeritev so posebej pomembni pravosodni policisti zaradi njihovih komunikacij in osebne interakcije z obsojenci. Odnosi med delavci in obsojenci so najpomembnejši vidik zaporniškega življenja, saj je od njihove kakovosti odvisen končni rehabilitacijski učinek zavoda.

3. Preučiti je treba celovito kadrovsko politiko zavodov in določiti kadrovske standarde za zaprte, polodprte in odprte zavode/oddelke ter Prevzgojni dom Radeče.

4. Posebno pozornost je treba nameniti merilom za razporejanje obsojencev v zavode in njihovo premeščanje. Pri tem je treba uporabljati teoretično penološko znanje, saj teh meril ni dopustno oblikovati pretežno ali izključno na podlagi domnev in zasledovanja praktičnih ciljev.

Literatura

- Bojanovič, R. (1987). Psihološka klima organizacije: tipologija istraživanja u našim radnim organizacijama. *Psihologija*, 20/3-3.
- Brinc, F. (1983). Kazenski zavod kot terapevtsko okolje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 34/4, str. 319-331.
- Brinc, F. (1983). Družbeno vzdušje v kazenskih poboljševalnih zavodih. *Penološki bilten*, 1/2, str. 24-62.
- Brinc, F. (1985). Določitelji družbenega vzdušja v kazenskih zavodih v SRS. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 36/4, str. 304-317.
- Brinc, F. (1985). Vsebinska usmeritev delovanja slovenskih kazenskih zavodov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 36/3, str. 207-221.
- Brinc, F. (1997). Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 48/4, str. 357-373.
- Brinc, F. (2001). Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in v Prezgojnem domu Radeče. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 52/4, str. 287-302.
- Camp, S. D., Saylor, W. G., idr. (1997). Aggregating individual level evaluations of the organizational social climate: A multilevel investigation of the work environment at the Federal Bureau of Prisons. *Justice Quarterly*, 14/4, str. 739-762.
- Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora v Republiki Sloveniji.** (1995). Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
- Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora v Republiki Sloveniji.** (2001). Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
- European guidelines for national ethical guidelines for staff concerned with the implementation of sanctions and measures. (1997). V: Recommendation No. R (97) 12 of the Committee of ministers to member states on staff concerned with the implementation of sanctions and measures (adopted by the Committee of ministers on 10 september 1997. Council of Europe).
- Fleisher, M. (2000). **Creating a positive climate in a new federal prison.** Corrections Compendium. Dobljeno 18. oktobra 2010: www.thefreelibrary.com/creating-a-positive-climate-in-a-new-federal-prison.
- Grossi, E. L., Berg, B. L. (1991). Stress and job dissatisfaction among correctional officers: An unexpected finding. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 35/1, str. 73-81.
- Howells, K. (2000). **The psycho-social environment of prisons and its relationship to recidivism.** University of South Australia. Dobljeno 18. oktobra 2010: www.criminologyresearchcouncil.gov.au/reports/2011-11-howells.pdf.
- Jones, H., et al. (1977). **Open Prisons.** London, Routledge and Kegan.
- Making standards work. (1995). An international handbook on good prison practice. Ministry of Justice of the Netherlands, 172 str.
- Moos, R. H. (2010). Measuring the social climate of juvenile and adult correctional programs. Correctional Institutions Environment Scale - CIES. *Psychiatry & Behavioral Sciences*, Stanford University School of medicine, California. Dobljeno 2. novembra 2010: www.mindgarden.com/ciess.html.
- Moos, R. H. (2010). **Social climate scales. An introduction to nine social climate scale.** Search Mind Garden. Dobljeno 2. novembra 2010: www.mindgarden.com/products/scsug.html.
- Moos, R. H. (1986). The assesement of the social climates of correctional institutions. *The Journal of Research in Crime and Delinquency*, 5/2, str. 174-188.
- Moos, R. H. (2010). **Community oriented programs environment scale.** Compare client and staff perceptions and monitor program changes over time. Dobljeno 18. oktobra 2010: www.mindgarden.com/products/cpress.html.
- Moos, R. H. (1968). Differential Effects of the Social Climate of Correctional Institutions. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 5/2, str. 71-82.
- Moos, R. H. (1974). **Evaluating treatment environments.** John Wiley & Sons, New York.
- Principles for the recruitment, selection, training, conditions of work and mobility of staff concerned with implementation of sanctions and measures (1997). V: Recommendation No. R (97)12 of the Committee of ministers to member states on staff concerned with the implementation of sanctions and measures (adopted by the Committee of ministers on 10 september 1997. Council of Europe).
- Reccomandation No. R (97)12 of the Committee of ministers to member states on staff concerned with the implementation of sanctions and measures** (adopted by the Committee of ministers on 10 september 1997. Council of Europe).
- Rosser, J. I., Friis, S. (2004). Patients' and staff's perception of the psychiatric Ward environment. *Psychiatry services*, 55/7, str. 798-803.
- Saylor, W. G., Gilman, E. B., Camp, S. D. (1996). **Prison social climate survey.** Federal Bureau of Prisons. Washington 7. julija 1996. Dobljeno 18. oktobra 2010: www.bop.gov/research-projects/published-reports/coud-envir/oresaylor.
- Shalast, N., idr. (2008). EssenCES, a short questionnaire for assessing the social climate of forensic psychiatric wards. *Criminal behavior and mental health*, 18, str. 49-58.
- Socialno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in prevzgojnem domu leta 2005.** (2006). Inštitut za civilizacijo in kulturo Ljubljana. Ljubljana.
- Stalgaitis, S. (1982). A social learning theory model for reduction of correctional officer stress. *Federal Probation*, 46/3, str. 23-41.
- Trstenjak, A. (1984). **Ekološka psihologija.** Ljubljana, ČGP Delo - Gospodarski vestnik.
- Wenk, E. A., Moos, R. H. (1972). Social Climates in Prison. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 9/2, str. 134-148.
- Williamson, H. E. (1990). **The corrections profession.** Sage Publications, Newbury Park.
- Wright, N. K. (1985). Developing the prison environmental inventory. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 22/3, str. 257-277.
- Wright, K. N., Boudouris, J. (1982). An assesement of the MOOS correctional institutions environment scale. *The Journal of Research in Crime and Delinquency*, 19/2, str. 255-276.

Social climate in correctional institutions and the Juvenile Detention Centre Radeče in 2010

Franc Brinc, LL. D. Retired Research Fellow of the Institute of Criminology at the Faculty of Law in Ljubljana, Slovenia

In 2010, the Institute of Criminology at the Faculty of Law conducted the sixth consecutive measurement of social climate in correctional institutions and the Juvenile Detention Centre Radeče (1980, 1985, 1995, 2000, 2005, 2010). The purpose of the research was to establish how inmates, juvenile delinquents and correctional workers in closed, semi-open and open prison facilities perceive the social climate in these facilities. In 2010, the social climate was measured for the first time in all 13 correctional institutions of the Republic of Slovenia in which inmates serve prison sentences and in the Juvenile Detention Centre in Radeče, in which juveniles sentenced to the educational measure of committal to a juvenile detention centre are placed.

Measurement of the social climate was conducted on the basis of the Moos questionnaire CIES, Form C, which had already been used in the previous measurements. Questionnaires were completed by 679 prison inmates and juveniles and (92.13 percent of the sample) and 528 correctional workers (95.65 percent of the sample). Statistical data processing was carried out with the program PASW – STATISTICS 18.

The research results indicate that inmates and workers at open facilities experience a more favourable climate than their counterparts in semi-open and closed facilities. Inmates gave low scores to the elements relating to the rehabilitative orientation of institutions (openness of expression, solving personal problems, autonomy and assistance) and high scores to the element of supervision, which means that they perceived institutions as mainly control-oriented institutions without any rehabilitative efforts. The correctional personnel of closed, semi-open and open prison facilities are similarly mainly oriented towards keeping order and supervising inmates and juveniles. In the opinion of correctional personnel, inmates and juveniles, the social climate in all correctional institutions deteriorated during the period 2005 – 2010, the rehabilitation orientation of institutions declined, while efforts at maintaining order and supervising inmates increased. These findings indicate that the supervision of inmates for security reasons has become the primary consideration in the enforcement of prison sentences and the application of the measure of committal to a juvenile detention centre. The rehabilitative orientation is impeded by strong supervision, low autonomy, low level of solving personal problems and low openness of expression. This situation requires the additional professional training of correctional workers for work with problematic and dangerous inmates and juveniles, aimed at modifying the attitudes of correctional workers and increasing their motivation for work. Training workers must be connected with systematic modification of the prison regime, as well as the structure and organisation of closed, semi-open and open prisons facilities, and adjusted to long-term sentencing and correctional policy. Particular attention should be paid to the criteria for assigning inmates to appropriate facilities and to their transfer. For this purpose, it is necessary to use theoretical penological knowledge, because it is inadmissible to formulate these criteria predominantly or exclusively on the basis of presumptions and the pursuit of practical aims.

Key words: corrections, correctional institutions, inmates, correctional staff, social climate, measurement, research study, Slovenia

UDC: 316.4 : 343.81 (497.4)